

LIKUMDEVĒJA KONTROLE BANKU LIETĀS: PARLAMENTĀRO IZMEKLĒŠANU IZAICINĀJUMI UN SECINĀJUMI

Profesors, Dr.iur. Ringolds Balodis

Tēzes

1. Atšķirībā no daudzu citu pasaules valstu konstitūcijās noteiktajam, Latvijā parlamentāro izmeklēšanu uzsākšanas pamatā ir "mazākuma gribas prioritāte pār vairākumu", jo Satversmes 26. pants paredz, ka izmeklēšanas komisijas Saeimā ir jāizveido, ja to pieprasa ne mazāk kā viena trešdaļa (34) Saeimas locekļu. Šis Latvijas Satversmes savdabīgais nosacījums veicinājis tādu parlamentāru komisiju izveidi, kuru vairumu iniciējuši Saeimas mazākuma deputāti. Ievērojama daļa šo parlamentāro izmeklēšanu ir tikušas organizētas, lai pētītu ar finanšu sektoru saistītus jautājumus (banku krīzes, bankrotus, restrukturizācijas, cesiju darījumus, kredītu izsniegšanas likumību u.c.). Ja pirmajā neatkarības laikā Saeimā bija izveidota tikai viena banku problēmu izmeklēšanas komisija, tad pēc neatkarības atjaunošanas šādu komisiju ir pat veselas desmit:

- 1) Unionbankas izmeklēšanas komisija (1930)¹;
- 2) Komisija Krievijas rubļu izvešanai no Latvijas Republikas (saukta arī par "pazudušā naudas vagona komisiju") (1992);
- 3) Valdības garantēto kredītu izmeklēšanas komisija (1994);
- 4) Banku krīzes izmeklēšanas komisija (1995);
- 5) Bankas "Baltija" izmeklēšanas komisija (1996);
- 6) G - 24 kredītu izmeklēšanas komisija (1997);
- 7) Unibankas un Krājbankas privatizācijas izmeklēšanas komisija (1997);
- 8) Parex bankas izmeklēšanas komisija (2011);
- 9) Krājbankas bankrota izmeklēšanas komisija (2013);
- 10) Bankas "Citadele" izmeklēšanas komisija (2014).

Liels parlamentāro izmeklēšanas komisiju skaits tieši banku jautājumos, kopā ar banku krīzēm, banku uzraudzības regulējuma attīstību sniedz unikālu iespēju izvērtēt notiekošo banku sektorā no Latvijas valsts atjaunošanas, līdz pat esošam brīdim, kad valstī ir pasludināts finanšu sektora "kapitālais remonts", lai beidzot sakārtotu vairāk kā trīsdesmit gadus veidotu uzraudzību banku jomā.

2. Parlamentāra izmeklēšana ir viens no parlamentārās kontroles veidiem, kas finanšu sektora gadījumā orientējas uz valdības darba kvalitātes pārbaudi. Komisiju mērķis ir noskaidrot kādu atsevišķu notikumu, varas institūciju darbību vai

¹ Papildus minētajam uzskaitījumam 1927.gadā vēl bijusi izveidota Bankas laupīšanas izmeklēšanas komisija, kuras izmeklēšana nebija saistīta ar finanšu sektoru. (Komisiju nosaukumi ir saīsināti pārņemot grāmat "Parlamentārā izmeklēšana Latvijā Republikā 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Prof. Ringolda Baloža zinātniskā redakcijā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016." norādītos saīsinājumus. Latvijas parlamentāro izmeklēšanu komisiju nosaukumu tradicionāli ir ļoti apjomīgas, jo nosaukumos centās ierakstīt komisijas mērķi, uzdevumu un tvērumu.)

bezdarbību. Komisiju izveidošana pati par sevi ir indikācija, kas norāda uz problēmām konkrētā jomā. Parlamentāro izmeklētāju mērķis ir politiski novērtēt notikumu, identificēt problēmas no politikas viedokļa. Lai arī politiskā cīņa ir šo parlamentārās izmeklēšanu uzsākšanas un darbības pamatā, nevar noliegt, ka izmeklēšanu temati un to skaits nepārprotami norāda uz finanšu nozares uzraudzības jautājumu nemainīgo aktualitāti. Apstākļi, ka viena trešdaļa otrā neatkarības laika izmeklēšanas komisiju ir par banku tematiku, neapšaubāmi ir liecība par Latvijas valsts sistēmiskām problēmām finanšu sektorā. Politiku – parlamentāro izmeklētāju vērtējumi par situāciju ir lasāmi komisiju galaziņojumos un Saeimas sēžu stenogrammās.

3. Parlamentāro izmeklēšanas komisiju darbība tiek noslēgta ar galaziņojumu. Šai parlamentārajā dokumentā, apkopoti tiek attiecīgās komisijas secinājumi, kā arī izvirzīti priekšlikumi konstatēto trūkumu novēršanai. Galaziņojums ir politisks dokuments, kas tiek pieņemts ar komisijas deputātu vairākuma balsīm, kamdēļ šo parlamentāro komisiju sniegto situāciju novērtējumu, priekšlikumus jāvērtē ar lielu rūpību. Pārskatot banku izmeklēšanas komisiju galaziņojumos var samanīt virkni kopīgu iezīmju (vērtējumu, kas atkārtojas, no galaziņojuma uz galaziņojumu).

Pirmkārt, galaziņojumos bieži var lasīt norādi par Latvijas Bankas un valdības vājo kontroli, vājumu finanšu sektorā (banku uzraudzībā);

Otrkārt, daļā galaziņojumos ir secinājumi par nesakārtoto normatīvo regulējumu banku jomā;

Treškārt, galaziņojumos var lasīt arī atziņas par lobismu - "iespaida izmantošanu" parlamentā un Latvijas Bankā. Par atskaiti ņemot Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) izveidošanu (2000), iedziļinoties komisiju galaziņojumos nākas secināt, ka līdz 2000. gadam parlamentārie izmeklētāji pārmet Latvijas Bankai sliktu banku uzraudzību², rosinot veidot FKTK³. 2011. gadā pēc 13 gadu pauzes (saudzēšanas perioda FKTK) parlamentā tiek izveidota kārtējā izmeklēšanas komisija, kas analizēja valsts rīcību Parex bankas lietā. Politiski pārmet prokuratūrai, ka tā nevis pārbaudīja finanšu uzraugu, valdības un Latvijas bankas rīcību Parex sakarā, bet tieši pretēji pajāvās uz šo institūciju viedokli. Galaziņojumā tika pārņemts finanšu uzraugiem, ka nekas netiek darīts, lai novērstu šādu gadījumu atkārtošanos.

4. Tirgus dalībnieku efektīva uzraudzība nodrošina sekmīgu valsts finanšu sektora un visas tautsaimniecības darbību un ilgtspējīgu attīstību, kā arī aizsargā sabiedrības un katra tās locekļa labklājību. Pienākums nodrošināt efektīvu finanšu un kapitāla tirgus uzraudzību izriet arī no Latvijas starptautiskajām saistībām, kuras tā uzņēmusies ar dalību Eiropas Savienībā⁴. FKTK ir atvasināta publisko

² Interesanti, ka ar šiem pārmetumiem vienisprātis ir arī amatpersonas. Tā piemēram, Bankas "Baltija" izmeklēšanas komisijas galaziņojumā minēta bijušā premjera liecība, ka valdība īsti nav varējusi iejaukties banku uzraudzībā, jo bankas prezidents esot greisirdīgs par ikvienu valdības iejaukšanos banku lietās.

³ Jau tālajā 1996.gadā Bankas "Baltija" izmeklēšanas komisija savā galaziņojumā norāda uz nepieciešamību veidot "komercbanku uzraudzības aģentūru", kas būtu neatkarīga no Latvijas Bankas.

⁴ Satversmes tiesas 2020.gada 20.februāra spriedums lietā Nr.2019-09-03 punktu 23.2.

Zinātniskā konference
"BANKAS
MAINĪGAJĀ PASAULĒ"
29.09.2020.

tiesību juridiskā persona. Tā ir pilntiesīga autonoma valsts iestāde, kas savas funkcijas īsteno patstāvīgi un nav padota Ministru kabinetam vai kādai citai institūcijai⁵. Tai pat laikā Saeima parlamentārās kontroles ietvaros 2019. gada 21. novembrī ir pieņēmusi grozījumus likumā "Par Latvijas Banku" un deleģējusi Ministru kabinetam izstrādāt likumprojektu par FKTK pievienošanu Latvijas Bankai. Attiecīgais likumprojekts Saeimā ir jāiesniedz līdz šī gada 31. oktobrim. Ņemot vērā, ka FKTK veidošanas pamatā bija apzināts Latvijas Bankas un valdības izšķiršanās solis, kas tika plaši izdiskutēts, tad ir svarīgi izvērtēt arī parlamentāro izmeklēšanas komisiju pieredzi, gatavojot minēto likumprojektu.

⁵ turpat